

Keelepoliitika Eesti alal

Eestikeelsed tekstid Kullamaa kiriku vakuraamatust. Käsikiri asub Tallinna Linnaarhiivis. Avaldatud mh teoses Voldemar Miller: Esimesed eesti raamatud. Tallinn: Eesti Raamat, 1976.

Eesti keel jõudis esimeste kirjapanekuteni 1220. aastatel, mil Henriku Liivimaa kroonikas pandi kirja esimesed eestikeelsed nimed, sõnad ja laused. Alles 1520. aastatel sündisid esimesed sidusad eestikeelsed tekstid: meieisapalve, *Ave Maria* ja usutunnistus, mis leiduvad Kullamaa kiriku vakuraamatu lõpus. Umbes samal ajal ilmusid ka esimesed eestikeelsed trükiteosed; needki olid usutekstid. 16. saj jooksul kujunesid kaks eesti kirjakeelt, tallinna ja tartu keel. Kumbki käibis Eesti ala eri osades kõrvuti peaaegu neli sajandit.

Keskajast 19. sajandini valitses nii Eesti kui ka Läti alal kindel seos keelte ja seisuste vahel. Vaimulikkond, aadel ja linnakodanikud tarvitasid peamiselt keskalam-, alates 17. sajandist ülemlahe keelt, asjaajamisekeelena vahel mõnda muud keelt, näiteks ladina ja varauusrootsi keelt. Talurahvas kasutas aga eesti (Läti alal läti/liivi) keelt. Sotsiaalse tõusuga talurahvaseisusest kõrgemasse seisusesse kaasnes paratamatult keelevahetus, keeleline saksastumine.

Rootsi võimu ajal, 17. sajandil, algas järjekindel kirjaoskuse levitamine eestlaste seas, mis tähendas järkjärgulist üleminekut suuliselt kirjalikule kultuurile. 18. sajandi esimesel kümnendil sündis esimene eestlase loodud ilmalik luuleteos: Puhja köstri ja kooliõpetaja Käsü Hansu 32-salmiline tartukeelne kaebelaul „Oh! ma waene Tardo Liin“ Tartu linnale Vene vägede tekitatud kannatustest Põhjasõjas. Samal sajandil hakkasid ilmuma eestikeelsed kalendrid, ilmalikud raamatud, esimene ajakiri ja poolilmalikud tõlkemuganduslikud juturaamatud. Eesti keele peamised kasutusvaldkonnad eestlaste omavahelise argisuhtluse kõrval olid endiselt usutalitused ja talurahvakoolid.

19. sajandiks oli kirjaoskus kujunenud eestlaste hulgas Euroopa mastaapides laialdaseks ja oli eeldus enda rahvusena teadvustamiseks: rahvustunnet õhutati suuresti eestikeelse ajakirjanduse kaudu.

Kirjaoskus oli eelduseks, et 19. saj kujunema hakanud eesti haritlaskond võis hakata oma keelt ümber kujundama ja sellele avaramaid kasutusvaldkondi nõutama. Et esimesed laialt loetud ajalehed olid tallinnakeelsed ja levisid kogu eesti keelealal, harjutasid need lõunaestlasi tallinna keeles lugema.

Tallinna keelel põhines ka tulevane üle-eestiline normikeel. Eesti keelt kasutati esialgu talurahvakoolides, vallakohtutes, pärast 1866. a vallaseaduse kehtestamist valdade volikogudes, trükisõnas, ajakirjanduses ja argisuhtluse tavakeelena. Eesti keelt mõjutas peamiselt saksa keel.

19. saj muutus senine talurahvakeel rahvuskeeleks ja eesti identiteedi kandjaks. Viimase kümnendi venestamisaeg tähendas tagasilööki nii rahvuslikule liikumisele kui ka eesti keele eluõigustele. Koolides kehtestati vene õppekeel ja luhtus eestlaste katse asutada esimene eesti õppekeele kõrgem rahvakool. Saksa keele kõrval hakkas mõju avaldama vene keel. Avaldati siiski eestikeelseid raamatuid ja ajalehti, nii et venestuse survele suudeti vastu panna.

Keeletöö hoogustus 20. saj alguskümnenditel: arendati oskuskeelte sõnavara, neljal keelekonverentsil 1908–1911 otsustati peamiselt õigekirja ja vormiõpetuse küsimusi, 1912 algatas Johannes Aavik keeleuudenduse ja 1918 ilmus esimene normeeriv eesti keele sõnaraamat. Erinevalt teiste keelte uuendajatest ei piirdunud J. Aavik sõnavara (või kirjaviisi) reformimisega, vaid kujundas tahtlikult ümber ka keele grammatilist ehitust.

Omariiklusega 1918 sai eesti keel riigikeeleks. Normikeele kasutusvaldkonnad avardsid riigihaldusse, kõigi astmete kohtutesse ja koolidesse, samuti kõrghariduse, teaduse, raadio, kino, helisalvestiste ja meelelahutuse alale. Eesti oskuskeele arendamises etendas peamist osa Johannes Voldemar Veski. Vähemusrahvuste koolides õpetati eesti keelt emakeele kõrval kohustusliku riigikeelena. Riigikogus tarvitasid saksa ja vene vähemusrahvuse esindajad eesti keele kõrval oma emakeelt.

Eesti annekteerimine Nõukogu Liidu poolt Teise maailmasõja aastail taandas eesti keele riigikeele seisundist. Eesti keele õigusi piirati mitmes avaliku elu valdkonnas, mõnelt alalt tõrjuti hoopiski välja. Eesti keelt kasutati koolides ja kõrghariduses. Vähemusrahvuste koolid suleti, v.a vene õppekeele koolid. Eesti keele peamine mõjutaja oli vene keel.

Taasiseseisvumine 1991. a andis võimaluse hakata suuremal määral ellu viima 1989. a vastu võetud keeleseadust, millega eesti keel oli kuulutatud Eesti riigikeeleks. Taastati eesti keele kasutus paljudes seni venekeelseks muudetud valdkondades. 1995. a võeti vastu uus keeleseadus, milles on määratletud riigikeele, k.a eesti viipekeele ja eesti keele murrete ning võõrkeelte kasutustingimused. 2001. a loodi Eesti keelenõukogu, mis töötas välja „Eesti keele arendamise strateegia (2004-2010)“. Ettevalmistamisel on „Eesti keele arengukava (2011-2017)“ ja uus keeleseadus. Oluline keelepoliitiline probleem on eesti keele kasutusvaldkondade (äri, pangandus, haridus, teadus jt) säilitamine.

Kirjaoskus mõnedes Euroopa riikides ja Eesti alal 19. sajandi lõpus

Riik	Kirjaoskajaid (%-ides)	Riik	Kirjaoskajaid (%-ides)
Rootsi	99,1	Belgia	75,0
Saksamaa	96,5	Austria	59,2
Šveits	95,4	Itaalia	48,0
Eesti	93,3	Ungari	45,1
Madalmaad	87,7	Venemaa	21,6
Prantsusmaa	83,9		

Johannes Aavik.

J. V. Jannseni Perno Postimehe esimese numbril esiküljel.

Aakre vallaametnikud. 1930.

Johannes Voldemar Veski.

Riigikogu istung.

Kirjandust

Kurman, Georg. The Development of Written Estonian. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series 90. The Hague, Netherlands: Mouton & Co, 1968.
Raag, Raimo. Från allmogemål till nationalspråk. Språkvård och språkpolitik i Estland från 1857 till 1999. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Multiethnica Upsaliensis 12.) Uppsala, 1999.
Raag, Raimo. Talurahva keelest riigikeeleks. Tartu: Atlex, 2008.
Raag, Virve. The Effects of Planned Change on Estonian Morphology. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 29. Uppsala, 1998.
Tomusk, Ilmar. Eesti keelepoliitika põhimõtted ja dünaamika eurointegratsiooni ning rahvusvaheliste inimõiguste kontekstis. Humanitaar- ja sotsiaalteadused 1 1. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikool, 2002.